

La basilica de s. Miniato al Monte de Florència.

(demane disculpes per la formatacio del text i l'accentuacio donat que treballo a un teclat italià i amb grans limitacions de software, - inadmisibles a una biblioteca italiana del s. XXI)

Els monjos de s. Miniato.-

1.- Del negre al blanc (la crisi benedictina, s. XI-XII):

1.- 955, s.Giovanni Gualberto, - historia i legenda del crucifix -. (Bargellini, 1956, pp. 10 i ss.), (Guerreri i altres,1988, p. 284)

2.- 1363, del negre de Cluny al blanc de s. Bernardo (monastir de Chiaravalle) : beato Bernardo Tolomei, fundador dels Olivetans, (Bargellini, 1956, p. 15.)

3.- 1373, Gregorio XI traspasa s. Miniato dels monjos de cluny als Olivetans. (Guerreri,1988, p. 284)

2.- s. Miniato esdevè fortalesa contra Carlos V:

1.- 1529, la ciutat republicana s'enfrenta a les tropes imperials de Carlos V. (Bargellini, 1956, pp. 16.)

2.- Michelangelo Buonarroti transforma s. Miniato en una fortalesa.

3.- 1533, Cosimo I desallotja els monjos i completa l'obra defensiva de Michelangelo.

3.- s. Miniato recobra la vida monàstica:

1.- 1707, Cosimo III, cedeix s.Miniato als jesuites per realitzar exercicis espirituals.(Bargellini, 1956, pp. 16.)

2.- 1839, - (1830 segons Guerreri i altres,1988) -, Nicola Matas proposa i dissenya el cementiri als votants de

s. Miniato que servirà per finançar la reconstruccio.(Bargellini, 1956)

3.- 1924, 391 anys després, els olivetans retornen a s. Miniato.(Guerreri,1998.)

El monastir.-

1.- 1013, s'hi parla de l'existència d'un monastir vinculat a l'esglèsia des dels seus orígens. Des del Duecento, *L'Art di Calimala* s'encarrega de la manteniment i la decoracio de l'edificacio.

2.- 1320, s'inicia la construccio del palau arquebisbal com ampliacio de l'antic convent.La construccio s'hi al costat oest del claustre que és el de l'entrada i llinda amb la façana de la basilica.

3.- 1373, el monastir és habitat per 5 monjos de cluniacenses.Gregorio XI traspasa el monastir a la congregacio monàstica de sta. Maria di Monte Oliveto, que el poseeix en l'actualitat.

4.- 1454, presència de Paolo Uccello que afresca el refectori nou.

5.- 1529 , a conseqüència de la transformacio del lugar en puesto defensivo de primera importancia estratègica durante l'asedi de la ciutat republicana al, - obres dirigides per Michelangelo Buonarroti, tomat de la fuga un mes després -, i dels danys ocasionat per l'artilleria enemiga tant l'esglèsia com el monastir quedaren en situacio lamentable.

6.- 1671, destinat com a laçareto. Testimoni de l'estat d'abando és el trasllat del crucifix de s.Giovanni Gualberto, fundador de l'ordre a l'esglèsia de sta.Trinitat on s'hi troba en l'actualitat.

6.- 1703-1705, Cosimo III a peticio dels jesuites tanca el laçareto i reforma el Convent per habilitar-lo com a casa d'exercicis espirituals.

7.- 1773, supresio de la Companya de Jesus. Compravendes diverses ocasionen un nou estat d'abando total .

8.- 1895, terratrèmol que destrueix part de les estructures.

9.- 1901, s'inicien les obres de restauracio sufragades per la cesio dels terreny colindants per a l'us com a cementiri.

Les obres d'art i la decoracio pictòrica de l'esglèsia, Angelo Tartuferi. (pp.185-214)

1 El paviment :

1.1 La decoracio al paviment des de l'entrada a la capella del crucifix: vuit quadres d'intarsies de marbre blanc i negre. El primer requadre atribueix el patrocini a "Giuseppe metricus et iudex" i porta la data de 1207. "Data important per la datacio del presbiteri de decortacio semblant. Els signes del zodiac i altres signes

geomètrics d'origen vegetal i zoomorf composen el conjunt de la decoració del paviment. Semblances amb els baptisteris de Pisa i Florència.

Bibliografia:

(1) Mosaics, intarsies i tarsies. Ferdinando Rossi, a Guerrerri i altres, 1988 : La basilica di San Miniato al Monte, Cassa Risparmio di Firenze, Firenze, pp.131-133.

(2) Gaston Soulier, 1924 : Les influences orientales dans la peinture toscane, Paris.

2 Itinerari dels frescos a partir de la part dreta de l'entrada:

2.1.- “Madonna col Bambino in trono” : Paolo Schiavo, 1436, ambiente de Lorenzo Monaco.

2.2.- “S. Cristoforo con Gesù Bambino” : pintor fiorenti del s. XII/XIII.

2.3.- “S. Jacobo” : Giovanni del Biondo, influència de Jacobo di Cione, s. XIV.

2.4.- “S. Antonio Abate” : Andrea Bonaiuti (Boskovits). Comparativa amb el Capellone degli Spagnoli, - “Allegorie domenicane” i “Scene della vita di Cristo e di s. Pietro Martire”. a sta. Maria Novella del mateix autor.

2.5.- “S. Andrea(?), s. Miniato i s. Niccolò, amb donatore circumflesso” : àmbit de Nardo di Cione, atribucions a Giovanni Bonsi (Offner i Volpe), Niccolò di Tomasso (Tartuferi, Boskovits), i Spinello Aretino, llenguatge tardogòtic (Gurrieri, 1988, p.207).

2.6.- “Comunione de sta. Maria Magdalena” : pintor florenti del Trecento. Important ressò giotesc. Al marc : motius geomètrics en perspectiva a l'horitzontal i delicadíssim ornament en els verticals, - rectànguls. ombrejats, tan presents al romànic català. (Xisco, 2007)

2.7. - “Sta. Caterina d'Alessandria e due donatrici genuflesse” : Maestro del 1416 (Zeri)(1).

Exquisit giotesc, - “tradicció pictòrica neo-giotesca mantinguda viva amb obstinació fins ben entrat el Quattrocento a l'àmbit de Niccolò Gerini i els seus nombrosos seguidors.”(Guerrerri, 1988, p. 207) -, a sota una edicola gòtica, - increïble el gòtic italià ! -, plaer de déus... A anotar la diferència estilística entre la sta. Caterina i les donants genuflexes que ja han perdut el ressò giotesc, - restaurades(?) -. (Xisco, 2007). Taula del mateix autor a l'Academia de Florència..

2.8.- “S. Giuliano e s. Miniato” : ambient d'Agnolo Gaddi. Només el s. Miniato atribuït a - “Il misterioso(...)”(Gurrieri, 1988, p.208) -, Jacobo da Firenze, col.laborador de Cenni di Francesco a s. Francesco a Volterra.

2.9.- “Cristo dolente” : Mariotto di Cristòfano, cunyat de Masaccio. Restaurat per Cohn.

2.10.- “Sinopia con una santa” : tardo sXIV.

2.11.- “S. Giovanni Evangelista e sta. Lucia” : Paolo Schiavo, - “menys explícitament caracteritzat en el sentit «reinaixentista»” (Gurrieri, 1988, p.208) -, que el primer a l'entrada (veure 2.1).

M'intriguen els signes al voltant de la paraula renaixentista : vol dir això que aquesta paraula té un sentit especial al text?

2.12. - “Sta. Caterina d'Alessandria” : Pietro Nelli.

2.13.- “Otto santi” : àmbit del Maestro della sta. Agata (Garrison, Boskovits i Tartuferi), - “Maestà” a la capella Brancacci de st. Maia del Carmine de Florència, recentment restaurada -. Les pintures més duecentesques de l'església. Aquestes pintures inspiraren al Vassari les frases més eloqüents sobre la pintura duecentista, - «Pitture greche» amb «ochi spirati e mani aperte» -, vàlides per tota la pintura del segle XII segons l'historiador areti.

2.14.- “St. Michele, s. Giovanni Battista, sta. Reparata, s. Zanobi, i s. Benedetto” : Pietro Nelli, Seicento. **Inspiració encara giotesc**, (Gurrieri, 1988, p.209)- Tadeo Gaddi i Bernardo Daddi -. a veure els frescos amb “Història de Sant'Antonio Abate” a l'església dels Girolamini a Le Campora, voltants de Florència per via Senese, - més enllà de Porta Romana, (bussos 36 i 37) -.

2.15.- “S. Miniato” : Jacobo del Casentino, 1320. “La taula més important conservada a l'església”(Gurrieri, 1988, p.210) . Col.locat recentment al altar dret del presbiteri. “Accent miniaturista a les escenes laterals i arquitectura de tipus *assisiates*, - d'Assis - .

(1) F. Zeri, *Sul catalogo dei dipinti toscani nel secolo XIV nelle Gallerie di Firenze*, a «Gazette des Beaux-Arts», LXXI, 1968, pp. 66-70).

3 L'altar de la basilica. (Gurrieri, 1988, p.210).

4 El presbiteri i l'abside.

- 1.- No entenc la distinció entre *intarsie* i *tarsie* que fa l'autor.
  - 2.- El mosaic absidial (1297) :
    - 2.1.- Tècnica constructiva: "taglio delle tessere, accostamento e giacitura" (1, 135)
    - 2.2.- " Mentre que a la part esquerra, - la dreta de l'espectador, N. del T. (1, 152)-, s'hi conseqüeix reconstruir el sentit del discurs a la dreta les restauracions han fet quasi impossible la interpretació."(1, 135).
    - 2.3 Interessant els comentaris al voltant de pavo reial de Soulier i el propi autor, atribuint influències extremo-orientals, "amb la intermediació de Persia"(1, 153).
    - 2.4 Id de l'au que llança foc per la boca, d'orige egipcia i simbolisme resurreccional., (1, 153).
    - 2.5 L'arbre a dreta de l'espectador, "palma lobulada, provenent dels teixits sassànides (...)"(1,153). Apareix confusa al text la referència a l'arbre en forma de palmeta lobulada. Al meu entendre l'autor s'hi refereix al l'arbre de l'esquerra de l'espectador. En quant a l'arbre de la dreta de l'espectador la referència a l'arbre de la vida d'origen marduk-babilònic-extremoriental no pot ser més clara. Aquest arbre de palma lobulada, - i per extensió el jardí místic musulmà -, podria estar a l'origen de la coneguda pinya ampliamet difosa als portals amb el seu significat de benvinguda. (xisco, 2007)
    - 2.6 Em crida l'atenció la importància que dona l'autor a la intermediació musulmana a aquestes influències del simbolisme oriental, extremo-oriental i més concretament egipci. Sense voler llevar ningun protagonisme a l'enorme influència de l'art musulmà en tot l'art romànic i posterior, - més concretament l'art hispano musulmà, (veure La façana, punt 3.) -, pense que aquestes influències provènen **directament d'artistes bizantins** instal·lats al nord de l'Itàlia, - al vèneto? -. Soulier sembla de la mateixa opinió, (1, 153). La referència als teixits sassànides s'hi pot concretar més encara als teixits egipcis coptes, tot seguint **Vicent Perez Guillen (www.uv.es)**, (Xisco, 2007).
    - 2.7 Un arbre mot similar s'hi troba a la Itàlia meridional al mosaic amb la història d'Adà al Duomo de Monreale.(1,153)
    - 2.8 "Hi eren els anys de l'ocàs de l'art musivari i la primavera del renaixement de la pintura al fresc per part de Giotto i Cimabue, que s'hi fonamentaran, amb gran èxit al mosaic de Pisa el segon i a la façana de s. Pere a Roma el gran mugellà."(1,154)
    - 2.9 Restauracions:(1,155):
      - 1348, maestro Zacarias.
      - 1481, Alessio Baldovinetti.
      - 1860, Antonio Gazzetta.
- "più tardi", l'Opificio delle Pietre Dure de Florència.

Bibliografia:

(1) Mosaics, intarsies i tarsies. Ferdinando Rossi, a Guerreri i altres, 1988 : La basilica di San Miniato al Monte, Cassa Risparmio di Firenze, Firenze, pp.133-155.

El campanari.-

- 1.- Existent a l'ubicació actual ja al 1300.
- 2.- Dos cops de llàmpec el destrüeixen al 1325 i 1413. Reconstrüit després a expenses de l'*Arte di Calimala*, a la del 1413 intervé la comissió d'experts formada per "Leonardo da Vinci, Jacobo del Pollaiuolo, Giuliano de Sangallo, Simone del Caprino i Filippo Legnajuolo, company de Leonardo" (p.97).
- 3.- El campanari lògicament patirà els mateixos episodis d'abandó i destrücció que la resta del complex monumental a les dades ja explicades en referència al monastir.
- 4.- Al 1929 s'hi consagraren les noves campanes.

Les fortificacions.-

La façana.-

- 1.-" El problema de la façana de sMiniato es pot concretar en l'evidència de la provenència mediorientel del policromisme a la península - italiana N. del T. -, especialment a l'àrea Pisa-Lucca; la permanència del clasicisme a l'arquitectura medieval toscana;

- el significat o programa iconològic i iconogràfic del diseny de la façana i del paviment de la nau amb el simbolisme zodiacal."(Gurrieri, 1988, p.51)

2.- El policromisme arquitectònic segons Despotti Mospignotti, (1) "realitza a l'arquitectura fiorentina quatre funcions diferents: i. posa en evidència mitjançant la diversitat dels colors la diferència entre els elements fonamentals de la estructura portant i la suportada; ii. enquadra i delimita aquests elements; iii. omple i adorna la *nudità* dels intersicis i del espai parietal; iv. interve a la formacio de l'intarsi, dels frisos i d'altres espais decoratius.

3.- S'hi havia de comentar necessàriament i aci aplega Sanpaolesi (2) que opina " que la intervencio policroma a les edificacions romàniques, - les bandes (*listature*) ocasionalment disposades interessades a les funcions estàtiques, els espais disenyats *ad intarsio* -, deriva de la tècnica romano-bizantina de la listatura, de la tècnica opus sectile i de l'intarsio, **totes alhora relacionades a l'experiència de la Mesquita de Còrdova**, com a font comuna (...)". Evidentment s'havia de fer referència més tard o d'hora a l'art musulmà de la península ibèrica. I en aquest sentit l'alternància policroma recorda absolutament l'alternància decorativa dels elements de l'arc musulmà a Còrdova. I en general al concepte fonamental de l'arquitectura musulmana com **espai essencialment decoratiu a l'interior, - i en el cas de l'arquitectura hispano àrab també a l'exterior** -. (Xisco, 2007)

4.- Relacions estilístiques :

Sant'Andrea di Empoli, 1093 (Rupp, 1912 i Toesca, 1912.)

El Batisteri de s. Giovanni (Horn, 1943)

La finestra del Batisteri (Dami, 1915)

La Badia Fiesolana (Dami, 1915)

5.-Destrucio d'octubre de 1589, (Gurrieri, 1988, p.130)

Bibliografia:

(1) Despotti Mospignotti, Nardini, 1902: *Il Duomo de San Giovanni*, Florència.

(2) Sanpaolesi, P. *I rapporti artistici fra Pistoia altri centri in relazione alla Civiltà artistica romanica*, a «Atti del Convegno sul romanico Pistoiese», Pistoia, 1966, p. 287.

(3) Mosaics, intarsies i tarsies. Ferdinando Rossi, a Guerreri i altres, 1988 : La basilica di San Miniato al Monte, Cassa Risparmio di Firenze, Firenze.

Els frescos i la sinopia al claustre : Paolo Uccello i escola; El Castagno., Luciano Berti.

(pp.249-285).

1.- "Eixint al segon pis del claustre de s. miniato, ek visitant s'hi troba amb uno dels cicles més singulars i ' arcaics' de la pintura florentina del primer Renaixement." (p. 249)

2.- "Preanunci per tant escènic i cromàtic, de caràcter clarament renaixentista quattrocentesc; (...)" (p. 249) en referència als difusos residus del primer pis del claustre. L'autor compara els del costat oriental "entre l'intercolumni del *loggiatino ionico*, amb els del costat meridional coronats per un *tromp d'oeil* arquitec de *terra verde*.

3.- Comentaris dels diferents autors:

·Notes a la biografia vasariana. Qualificatius de bizzarro, sofisticato, troppo sperimentale al Vasari;

·Schwob (1896) "compara el Doni amb un alquimista";

·Loeser (1898) parla d'arbitrarietat antinaturalística, gust, fantasia i humorisme penetrant;

·Marangoni ((1919) capta "la relacio misteriosa existent entre la forma de la vida i la geometria" (p.250);

·Scoupault (1929), "reclamava obertament una semblança de l'Uccello amb certs pintors cubistes" (p.250).

·Pope-Hennessy (1950), parla de la "perpectiva global i teòrica, més que realista, amb una aïllament de la figura dintre del "*vacuum spaziale retrostante, ed una geometrizzazione delle forme*." (p.251).

·Pittaluga (1946), parla d'un "*spacio cubico protagonista*", de colors tardogòtics i tensio perspectiva

(p.251)

·Parronchi (1974), parla d'un "*vero affrancamento nella gioia della pittura*"; suposa que després dels frescos a Prato, Paolo Uccello entra en una "*fase strictu senso sperimentale*." (p.251).

4.- Blanquejat dels frescos a l'època barroca: "*incanicciatto e scialbati*" (p.250).

5.- Descobriment per Marangoni dels frescos : Rivista d'Arte, 1930. Marangoni parla de "esprit de géométrie, gaie delizie cromatiche, (p.250).

6.- La restauració dels frescos s'hi va realitzar pel prof

essors Giuseppe Rosi sota la direccio

d'Umberto Baldini entre jun de 1961 i desembre de 1971.(1) (p.252).

7.- Galeria d'imatges a "<http://firenze.myphotoalbum>", album "s.miniatoGurrieri...../"

Bibliografia:

(1) Gurrieri, F., 1969: *Il chiostro di S. Miniato al Monte*, a "Antichità viva", pp. 49 i ss.

(2) Paatz, 1952 : *Die Kirchen von Florenz*, tomo IV.

(3) Pope-Hennessy, J., 1969 (2a edicio): *Paolo Uccello*.

(4) al final un agraiment a Maria Lucia Carani, que no apareix a cap referència bibliogràfica.

(5) Leonardi, 1980: *I modelli dell'agiografia latina dall'epoca antica al Medioevo*, a : Passagio dal mondo antico al Medio Evo. Da Teodosio a san Gregorio Magno, Roma, pp. 435-476 (en particular p.439).

(6) Davidson, Storia di Firenze.

(7) Antal, 1960 : *La pittura fiorentina e il suo ambiente social nel '300 e nel '400*, Torino.

(8) Bellosi, : *Da Spinello Aretino a Lorenzo Monaco*, a Paragone, 1965

(9)Volpe, C., 1980: Paolo Uccello a Bologna, in Paragone, 365, 1980, pp. 3 i ss.

La capella del cardenal Portogallo. Stefano Causa, (pp.233-248)

Paraules clau:

Giacomo de Lusitania, cardenal Titolar de st. Eustaquio, príncep portuguès, cunyat del rei de Portugal i germà de l'emperadriu d'Àustria, mort al 1459.

Antonio Manetti, deixeble de Brunelleschi.

Antonio Gamberelli ditto Rossellino.

Lucca della Robbia.

Desiderio di Settignano

Alesso (Alessio) Baldovinetti, "il più grande mosaicista dopo gli artisti veneti." (p.236)mestre músicista venecià.

1.- "Aquest, - en referència a la Capella , N. del T. -, és uno dels casos en què millor és visible aquest aspecte específic de la sensibilitat artística quattrocentesca; un mometo de l'art florentí , per altra part, ja peligrosament orientat cap 'sub specie' decorativa, (...)"(p.234)

2.- L'arquitecte contractat, Antonio Manetti cèlebre col.laboradoe de Brunelleschi i continuador de la seua obra a s. Llorenzo i s. Spiritu, - tot i que "*tradendo le intenzioni originali, perché ormai l'architettura fiorentina navigava per altre rotte*."(p.234)

3.- (...) que ha l'exemple més típic a la volta de la capella del Portogallo (...) també irànic-otomana (...) (1)(p.235)

4.- *inserto rinascimentale* (Gurrieri, 1988, p.185) en l'ambient romànic circundant.

4.- Galeria d'imatges a <http://firenze.myphotoalbum>, subalbum "s.miniato Gurrieri....."

Bibliografia:

(1) Carlo del Bravo, L'umanesimo di Luca della Robbia, Paragone, 1973, n.185.

Allan Marquand, 1918 : *Luca della Robbia*, Oxford.

Pope-Hennessy, 1980: *Luca dela Robbia*, N.Y.

Hartt-Corty-Kennedy, 1964: The Chapel of the Cardinal of Portugal, Philadelphia, University of Pennsylvania Press.

Fannucchi, 1933 : *La basilica di S. Miniato al Monte*, Firenze.

La sagrestia, Stefano Causa. (pp.215-231)

El relleu arquitectònic, Paolo Fraticelli. (pp.169-182)

Estructura arquitectònica. Orígens i adicions. Francesco Gurrieri, (pp. 15-31)

Notes sobre les restauracions recents (1962-1987), Bruno Pacciani, (pp.157-167)

La capella del crucifix.

1.- 1447, s'inicia la construcció a càrreg de *l'Arte di Calimala*.

2.- Michelozzo di Bartolomeo, arquitecte.

3.- Lucca della Robbia, terracota vidriada interior.

4.- Maso di Bartolomeo, Masaccio, l'aguila de bronze daurat.

5.- Retaule d'Agnolo Gaddi, reformat per adaptar-lo a la capella, amb s. Miniato i s. Giovanni Gualberto. La crucifixio d'aquest retaule s'hi troba avui a l'Uffizi. Obra del s.XIV.

Bibliografia:

(1) Bargellini, Pietro, 1956: San Miniato al Monte, Ed. Arnaud, Firenze.

(2) Tarani, D.F., 1909 : La basilica di San Miniato al Monte, Tipografia Arcivescovile, Firenze.

(3) Guerreri i altres, 1988: La basilica di San Miniato al Monte, Cassa Risparmio di Firenze, Firenze.